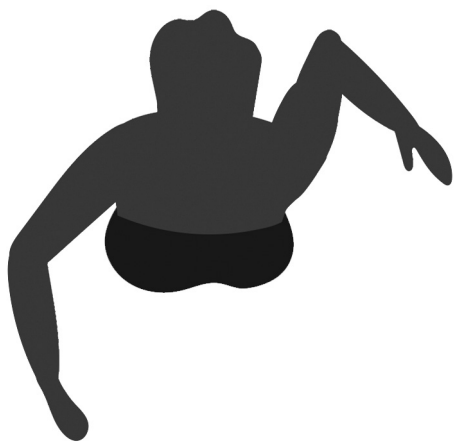

Biblioteka

„dereta vam predstavlja...”

Urednik izdanja

Vana Dereta

Naslov originala

Annika Norlin

STACKEN

„The cost of this translation was supported by a subsidy
from the Swedish Arts Council, gratefully acknowledged”.

Copyright © Annika Norlin, 2023.

First published by Weyler förlag, Sweden.

Serbian edition published in arrangement with Ilustrata Agency

Copyright © ovog izdanja *Dereta*, 2025

Mravinjak

Anika Norlin

Prevod sa švedskog
Igor Solunac

*Posvećeno uspomeni na Osu Norlin (1946–2023),
koja me je naučila da čitam.*

U grupi ih je bilo sedmoro. Došli su odozgo, možda s glavnog puta. Sad su šetali stazom, ne gledajući u zemlju dok su išli, kao da im tabani već znaju gde se korenje nalazi. Žene i muškarci, poneko je delovao mlado, a nekoliko njih sredovečno ili starije. Pedeset godina? Šezdeset? Išli su jedno za drugim, u koloni. Skrenuli su na stazicu, onu što je vodila prema jezeru.

Bilo je prepodne.

Nosili su radničke pantalone, košulje, majice i stare farmerke. Jedna žena je imala haljinu iz devedesetih: ravnu, pamučnu.

Žena u haljini je nešto viknula. Bila je visoka i delovala snažno. Lagano je zadrhtala, čučnula i uzela da založi vatru na ložištu. Nalazilo se tik iznad vode, okruženo kamenjem. Verovatno su ga već posećivali ranije, pomislila sam. Možda su ga oni i izgradili.

Nisu mnogo govorili, ali nekolicina je iznenada zapevala. Bar je zvučalo kao pesma, mada su tonovi bili usamljeni, odvojeni:

Ah...

Više njih – ne svi – pridružilo se: jedan ton ili nekoliko. Pesma je bila poput zvuka, pomislila sam: podsećala je na mukanje krava ili krike galebova. Sve to je jedva dopiralo do mene. Nije bilo vetra, možda sam zato mogla bilo šta i da čujem.

U međuvremenu, žena u haljini je uzbuđeno održavala plamičak. Duvala je u njega, bodrila ga kao napadača u fudbalskoj ekipi, nagnuta nad njim. Iz torbe su izvukli kutiju sa sladoledom *GB* s nečim što je ličilo na testo, stali ukrug oko ognjišta, boreći se za mesto iznad plamena, stojeći toliko blizu jedni drugima da su im se tela gotovo stapala. Glave su im bile naslonjene jedna na drugu.

Jedan malo mlađi muškarac se ranije izdvojio iz grupe, a sad je došao s mrtvom pticom. Očerupao ju je, mučeći se pomalo s perjem na leđima i krilima. Zatim joj je polomio krila i noge i polako pekao pticu na vatri.

Hvala, uzviknuo je zatim.

Hvala.

Hvala.

Tako su rekli ostali.

Pošto je ptica bila pečena, isekli su je na delove i podelili u gomilice. Neki su jeli otmenije – uzeli bi komadić rukama, posolili ga, ubacili male, sitne zalogaje u usta, uzimajući uz svaki drugi hleb pečen na štapu.

Drugi, poput one koja je naložila vatru, jednostavno bi uzeli veliki komad i strpali ga u usta. *Hvala. Hvala. Hvala.*

Komarci su zujali oko mene, veoma tiho, neprestano zujanje.

Grupa je ostala, pomalo neuređena. Poneko je legao, gledajući u nebo. Drugi bi čučnuli kraj vode. Izgledalo je kao da nemaju nikakav unutrašnji plan, svi su nekako plutali u svojim svetovima. Kao da posmatram grupu dece u vrtiću, samo što su to bili odrasli ljudi.

Zašto nisam sišla do njih? Čeznula sam za ljudima.

Pretpostavljam da sam se plašila. Ne zato što su na bilo koji način delovali napadno, baš suprotno, već zbog toga što nisam shvatala. U glavi mi je ključalo, pokušavala sam da uklopim deliće

i prepoznam obrazac. Ko su oni? Zašto su se zahvaljivali za hleb pečen na štapu? Kako su se uklapali?

Da su samo bili obučeni drugačije, pomislila sam. Možda slojevito, ili da su nosili pantalone za jogu. Onda bih mogla da ih uklopim, uredno smestim u kutiju u svom umu, možda čak da ih označim kao pripadnike pokreta *Nju ejdž*. Ali nisu bili tako obučeni. Delovali su isuviše razumno. Svi su imali praktične pantalone. Farmerke. Poneko je nosio jaknu za kišu. Tela su im izgledala kao tela prosečnih putnika u autobusu. Izgledali su kao bilo ko. Mogli su isto tako biti grupa programera. Možda članovi porodice? Ili saradnici?

Ali ne. Nisu se uklapali, svi su imali potpuno različite aure.

Oniži čovek srednjih godina s krupnim očima delovao je tužno. Kasnije će skočiti u vodu i brzo otplivati daleko, pa nazad. Činilo se da je i samo jezero bilo zapanjeno brzinom.

Sitna tamnoputa žena s naočarima.

Izuzetno lep, visok muškarac, koji je podsećao na Grka, kao filmska zvezda.

Možda snimaju film, pomislila sam. On je zvezda, ostali su filmska ekipa.

Ali opet: ne. Bilo je nečeg u načinu na koji su međusobno razgovarali, bez ćaskanja, smireno i uz zahvalnost. Potpuna tišina, a tela zbijena jedno uz drugo oko ognjišta, kao da između njih ne postoji nikakvo rastojanje. Bliskost zbog koje sam se zapitala jesu li prošli kroz nešto strašno, da li nešto preživljavaju. Nijedna porodica niti radna grupa koju poznajem ne ponaša se tako prisno.

Jedan od njih sedeo je nešto dalje. Hodao je nekoliko metara iza ostalih dok su se spuštali prema jezeru. Bio je najmlađi među njima, prilično visok mladić, koji je pomalo šepao dok je hodao. Delovao je neobuzdano, kao da mu telo vrvi od energije koja nema

pravac. Lice mu je bilo prijatno, ali zračio je nečim – pa, *teskobnim*. Videla sam to čak i s daljine na kojoj sam stajala.

Dok sam odrastala, majka jednog mog druga brinula se o napuštenim psima. Svaki pas je bio gori od drugog, uplašen ili opasan, prljav i bez noge, ili uha, ili je imao neku upalu. Jedan je bio najgori. Moj drug ga je zvao *Jadničak*. Bio je to veliki mešanac, ubrzano je disao, kapci su mu bili lepljivi, a šape raščupane. Kad biste sreli tog psa, osetili biste sažaljenje i strah. Ta dva osećanja javila bi se istovremeno, poželeli biste da ga zagrlite i da pobegnute od njega.

Jadničak je zatim raskomadao drugog napuštenog psa, uplašenog jazavičara.

Moj drug je rekao: „Mama je uvek govorila da svi zaslužuju još jednu priliku, ali kad je reč o *Jadničku*, rekla je kako mu je najbolja prilika da umre. Lično ga je ustrelila.“

Tek kad su ostali završili s jelom, mladić je prišao ognjištu. Visoka žena u haljini pružila mu je komad testa pre nego što je otišla dalje duž obale, a on je sada stajao sâm pored vatre, puštajući da se testo zagreje na preostaloj žeravici. Pomerio je glavu levo-desno, tražio ih, želeo da zna gde su ostali, da su još tu. Tako sam ja to protumačila. Kad je ugledao nekolicinu njih, vidno se opustio, seo na kamen i protrljao lice. Cupkao je nogom. Neki deo tela mu je uvek bio u pokretu.

Već petnaest godina nisam pomislila na *Jadnička*.

E M E L I proleće 2023.

T rčiš niz stepenice, juriš na autobus, stižeš u poslednjem trenutku, probijaš se kroz gomilu, naravno nema mesta za sedenje, pa staješ pored šipke. Stavljaš slušalice i slušaš nešto što potiskuje druge zvuke, možda neki podkast o američkoj politici. Važno je da učiš o svetu oko sebe. Autobus se ljulja dok prelazi most, a ti vidiš kako izlazi sunce. Obojilo je kosu ostalih putnika u zlatno. Ljudi postaju lepi. Stojiš pritisnuta telom uz nekoga koga nikad nisi srela. Svi poštuju tuđu privatnost tako da ne bude neprijatno. Svako je u nekom svom svetu, na putu ka nečemu važnom, tako bar izgleda. U svim pogledima postoji neki pravac. Deo si tog šarenila.

Svakog jutra sam išla na neki rani sastanak ili razgovor. Svuda sam radila kao zamena, mesec dana ovde, jedanaest meseci tamo, ponekad ugovor na projektu u trajanju od čak dve godine. Svuda su govorili: „Postoji mogućnost za stalni posao kasnije, ako se dobro pokažeš.“ Pa sam se pokazivala. I te kako sam se dokazala. „Oh ne“, uzdisali su, „Rakel je bolesna. Potreban nam je neko za večernju smenu.“ Pogledali bi po prostoriji. A ja – ja bih se uvek javila. „Na tebe čovek može da računa“, govorili su. I ja sam verovala u sebe! Bila sam takva. Mogla sam sve. Ostali su smeli da kažu

kako idu kući svojoj deci ili da se danas ne osećaju baš najbolje, ili kako nemaju snage, ali ne i ja. Ja sam mogla sve.

Izgradila sam zadivljujuću mrežu poznanstava, što se dogodi kad provedeš osam godina radeći na deset-dvanaest različitih radnih mesta. Izlazila sam posle posla, skoro svake večeri. Najpre bih ostajala prekovremeno, a onda bih išla napolje. Odlazila sam na fudbalske utakmice, pozorišne predstave, žurke, u teretanu. Pila sam koktele u barovima, optrčavala krugove, odlazila na književne večeri. Samo bih nakratko uronila u zajedništvo i tako provela nekoliko sati. A onda bih se vraćala u stan, koji sam sama kupila, ofarbala zidove u boju *ljuske jajeta*. Imala sam velike troškove, rate kredita su bile visoke, ali volela sam svaki kvadratni metar tog stana, koji mi je dokazivao da sam nezavisna. Bila sam spremna da radim do iznemoglosti kako bih nastavila da ga imam. Gospodarila sam svojim životom. Bila sam tako ponosna na njega. Ako bi neko stajao napolju i gledao unutra, čak bi mogao pomisliti da znam šta radim.

Moje prijateljice čeznule su za decom, za nekim s kim će biti, ali ja sam uvek osećala da što bliže pustiš druge ljude, to je veća opasnost da će sve uništiti. Da ćeš morati da popuštaš, pa se jednog dana probudiš i shvatiš da živiš život koji ne razumeš.

„Nažalost, ne možemo vam ponuditi stalno zaposlenje“, rekli bi kad bi se zamena približila kraju. Ali to je bilo u redu, jer sam imala prijateljicu koja je počela da radi u drugim novinama i ona mi je spomenula kako tamo postoji dvomesečna zamena koja bi mogla da se produži, možda čak i postane stalni posao, za onoga ko se dobro pokaže.

Ne misliš na živciranje. Veruješ da je opravdano. Dreknješ na starijeg čoveka na pokretnim stepenicama jer hoda toliko sporo. Naljutiš se na sestru jer te zove i pita kako si, nemaš vremena da pričaš i sad se osećaš krivom zbog toga. Prevrneš očima prema Miki jer nije završila zadatak – morala je da ostane kod kuće zbog bolesnog deteta i nije stigla. *Nije stigla*, kažeš ljutito. Pa radi dok ne završiš. Zamisli da svi tako razmišljaju. Ali, srećom po tebe, Mika, ja sam završila tvoj zadatak. Bilo je neophodno, inače ne bismo mogli da nastavimo sastanak, Mika.

Ne shvataš lupanje srca. Iznenada se pojavi. Neprijatnost u grudima, svaki put kad voziš bicikl, svaki put kad vežbaš i pre nego što odeš na spavanje. Otkud dolazi? Izgleda tako nepotrebno. Zar ne mogu jednostavno da se rešim toga? Ne traje dugo, samo pet do deset minuta, tokom kojih iskreno mrziš što si u sopstvenoj koži. Ali tih pet do deset minuta... kao da si... *zaposednuta*, nekim osećanjem. Je li to telesno ili duševno, to što se dešava? Ne shvataš. Uradila bi bilo šta samo da se toga rešiš.

San je najgori. Ležiš i buljiš u tavanicu, i znaš da što manje spavaš, to ćeš sutra biti gore. To ćeš manje moći da izdržiš.

A tu su i briga i živciranje, koji zajedno održavaju mali sastanak, a nemaš kuda da odeš, nikud. Zarobljena si u sebi, u svom odvratnom telu.

„Došli ste jer sumnjate da imate poteškoća sa iscrpljenošću?“
„Počelo je tako što nisam mogla da ustanem iz kreveta. Trebalo je da se nađem s nekim društvom, ali nisam mogla da ustanem.“

„Aha.“

(Pauza.)

„Koliko dugo ste ležali?“

„Četiri dana. Imam komšinicu koja je dolazila s jogurtom i pahuljicama. Hranila me je.“

„Kako se sada osećate?“

„Pa... ne znam.“

„Dobićete obrazac da popunite, gde ćete oceniti simptome u vezi s različitim stvarima.“

(Pauza.)

„Ne popunjavate ga?“

„Ne, ja... ne mogu. Izvinite. Šta ste rekli?“

„Emeli, pročitacu vam pitanja naglas. Da li vam to odgovara?“

„To... zvuči dobro.“

(Pauza.)

„Znam da je čudno, ali da li bilo u redu da isključimo neonku, samo dok odgovaram na pitanja?“

Jednog jutra nisam mogla da ustanem.

Bila je subota, nameravala sam da spavam do devet, ali kad sam se probudila, sa užasom sam shvatila da sam spavala jedanaest i po sati. Prijateljice su me očekivale na ručku. Znala sam da moram brzo da se spremim za autobus i da ću, ako stignem na onaj koji kreće za petnaest minuta, zakasniti najviše pola sata. Rekla sam to svom telu, ali nije me slušalo.

Hej, rekla sam. Autobus uskoro kreće.

U redu, odgovorilo je telo, ali se nije pomerilo.

Stvarno moraš sad da ustaneš ako želiš da stigneš, rekla sam.

Čujem te, reklo je telo, ali ništa se nije desilo.

Pokušala sam da podignem deo po deo. Nije išlo.

Palčevi za pisanje poruka su me još slušali. Oni me nikad ne iznevere! Poslala sam poruku prijateljicama s kojima je trebalo da se nađem. To su bila prilično nova poznanstva, nismo se baš dobro znale. Najgore je bilo što one uopšte nisu poznavale jedna drugu, ja sam bila karika koja ih je povezivala. Baš ružno od mene što se nisam pojavila.

Poslala sam poruku:

U autobusu sam, ali shvatila sam da imam temperaturu, pa moram da se vratim kući i ponovo legnem. Stvarno se izvinjavam.

Razmislila sam i poslala još jednu:

Naravno, uradite kako vam odgovara, možete otkazati ručak ili ne, ali ako želite da idete, Elin zanimaju humanitarna pitanja, posebno kad su u pitanju deca, a Iva, ti si radila za UNHCR.

Još sam razmislila i poslala treću poruku:

Uz to, obe imate po jednog roditelja iz Halanda.

Baš sam želela da odem na taj ručak. U tom restoranu prave veoma ukusne sendvičiće, a služe ih s puterom umućenim s morskom soli i parmezanom. Posle ručka, nameravala sam da kupim vino koje ću poneti na večeru, vino *amarone*, jer ga je Roj voleo. Nameravala sam i da odem na trening. Posle vežbanja bih se istuširala, obrijala i namazala se novim uljem za telo koje sam kupila, s mirisom irisa, ljubičice i kedra. Našminkala bih se i razmislila šta ću obući. Roj je bio tako zgodan. Uvek sam osećala da je nedostižan za mene i da se moram potruditi da dostignem njegov nivo kako ne bi počeo da preispituje naš odnos.

Trebalo je da idemo na koncert. Mesto održavanja je bilo tajno, nije se znalo gde će biti. Verovatno bi to bila jedna od onih večeri kad jedino možeš da kažeš *trebalo je da budeš tamo*. Na sve osim ručka bih možda stigla, samo kad bih uspela da ustanem za nekoliko minuta.

Četiri dana kasnije, još nisam stigla dalje od toaleta ili frižidera, i svaki put kad bih stigla tamo, ostajala bih satima na tim mestima. Moj um se prebacio u stanje potpune ravnodušnosti. Prihvatila sam situaciju, bila sam neutralna, i nedostupna. Telefon je bio ispražnjen, a nisam se potrudila da ga stavim da se puni. Kad sam konačno to učinila, čekalo me je sto poruka, četrdeset imejlova i dvadeset ličnih poruka na društvenim mrežama. Objavila sam na *Instagramu* da ću napraviti predah od društvenih mreža, što mi je donelo šezdeset komentara, uglavnom crvena srca.

Pošto nisam otvorila vrata, komšinica je naposljetku uzela rezervni ključ i ušla unutra. Mislila je da sam mrtva. Nisam, uverila sam je, ali ipak se zabrinula kad me je videla.

„Premor od posla“, rekla je.

Ispostavilo se da je i komšinica jednom bila iscrpljena, ali na dostojanstveniji način. Ima troje dece i bori se za svoj narod. Svi razumeju zašto je sagorela.

Sad su deca odrasla i odselila se. Komšinica još uvek ima u sebi taj nagon za brigu. Nastavila je i sa mnom, a ja se nisam žalila. Trebalo je da kažem nešto, ali dok smo zajedno prekorevale sve one koji su sopstvene obaveze natovarili nama, rado sam prebacivala svoje muke na njena pleća. Gledala sam dok je brinula o meni, slušala me i pravila mi supu. Bila sam tako srećna što imam nekoga ko me razume. Moja komšinica se zove Ane Helena i Laponka je. Prezasićena je time da objašnjava Šveđanima traume svog naroda, ali pretpostavljam da je odustala od pomisli kako ćemo sami shvatiti, pa kad je pitam, obično odgovara. Sad više znam o tome kako je država oduzela zemlju i kulturu Laponcima, a od njih se očekuje da samo postoje na lep i neobičan način, da čute. A zemlja na kojoj mogu da žive je sve manja i manja, iako se to sad objašnjava na drugačiji način nego onda – njihov način života skoro da više nije moguć.

Iako nisam bila prisutna kad im je zemlja prvi put ukradena, osećam sramotu, pa joj ponekad skuvam večeru. Nažalost, nemam osećaj da moja pasta putaneska ispravlja izdaju države.

Sad je ona spremila večeru meni, tako da mi se osećanje krivice samo uvećalo, gledala sam ga kako raste.

Ane Helena mi je pričala kako je te godine kad je bila iscrpljena odvela trojicu sinova u oblast u kojoj žive Laponci. Tamo je provela leto i disala. Sinovi su morali da ostave računare i pomognu porodici sa obeležavanjem teladi. „To im je dobro došlo“, smejala se Ane Helena i sipala još vina.

„Porodici ili sinovima?“, upitala sam.

„I jednima i drugima“, rekla je Ane Helena.

Ona je živela u prirodi i disala. Sedela je napolju i palila vatru. Nekoliko nedelja kasnije, osećala se mnogo bolje, a sinovi su se takođe pretvorili u razumnije ljude tokom vremena provedenog s porodicom.

„Misliš da bi me irvasi voleli?“, upitala sam puna nade.

„Ni slučajno“, odvratila je Ane Helena. „Osetili bi tvoj stres na kilometre.“

Odjednom, život postaje staza s preprekama puna utisaka. Siđeš niz stepenice, noge lupkaju po kamenom podu. *Bam*, kad se vrata zatvore. Svetla su nemilosrdno jaka, bole te oči. Ulaziš u gužvu gde se dve žene glasno smeju tik do tvojih ušiju. Uđeš u autobus u kojem se svi guraju i pričaju, pričaju, pričaju. Muškarac pored tebe vidi prijatelja daleko i viče: JONTE! ZABOGA! Devojka pušta snimak na telefonu, pop muzika zagrmi na trenutak u autobusu pre nego što se zvuk isključi.

Autobus se ljulja i svaki put kad se nasloniš na nekog, osetiš znoj, oštru torbu, plavo svetlo sa ekrana telefona. I autobus prelazi most i sunce izlazi, a ti kao da si kameni trol koji bi popucao kad bi ga sunčeva svetlost pogodila. Sagneš se. Najveća greška sunca je što je previše svetlo. Onda neko izlazi i promrmlja: „Stojiš mi na putu!“ A ti vidiš ljutit pogled i suze ti naviru. Osećaš da je to tako nepravedno, jer uvek daješ sve od sebe. Zar ona to ne vidi, ta ljuta žena? Samo dajem, dajem i dajem, zašto ona to ne vidi? I više ne vladaš nervnim sistemom i suznim kanalima, pa samo plačeš, plačeš i plačeš. Stojiš usred autobusa i plačeš. Najpre pogneš glavu, nadaš se da te niko ne vidi jer je to tako sramotno, ali onda shvatiš da svi ionako samo gledaju u telefone, pa nema razloga za uzrujavanje.

S A D R Ź A J

MRAVINJAK 1970–1998	63
MRAVINJAK 2003–2008	105
MRAVINJAK 2008–2023	165

Anika Norlin
MRAVINJAK

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Nevena Živić

Dizajn korica
Stojan Bešir

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-531-7

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2025.

Izdavač / Štampa / Plasman: **DERETA d.o.o.**, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.113.6-31

НОРЛИН, Аника, 1977–

Mravinjak / Anika Norlin ; prevod sa švedskog Igor Solunac. – 1. Deretino
izd. – Beograd : Dereta, 2025 (Beograd : Dereta). – 411 str. ; 21 cm. –
(Biblioteka Dereta vam predstavlja...)

Prevod dela: Stacken / Annika Norlin. – Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-531-7
COBISS.SR-ID 167501577